VIŠJA STROKOVNA ŠOLA ACADEMIA

MARIBOR

VPLIV GLOBALIZACIJE NA ZAPOSLOVANJE TUJE DELOVNE SILE V SLOVENIJI IN EU

Kandidatka: Amela Mehić

Vrsta študija: študentka izrednega študija

Študijski program: Ekonomist

Mentor predavatelj: dr. Dušan Mežnar

Mentor v podjetju: Arnes Avdušinović

Lektorica: Pia Pogorelčnik, dipl. slov. (UN)

Maribor, 2019

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA

Podpisana Amela Mehić, sem avtorica diplomskega dela z naslovom Vpliv globalizacije na zaposlovanje tuje delovne sile v Sloveniji in EU, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Dušana Mežnarja.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo delo izključno rezultat mojega dela,
- sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev, ki jih uporabljam v predloženi nalogi, navedena oz. citirana skladno s pravili Višje strokovne šole Academia Maribor,
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del oz. misli, kot moje lastne kaznivo po Zakonu o avtorski in sorodnih pravicah (Ur. l. RS 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 68/08, 110/2013 in 56/2015); (v nadaljevanju ZASP), prekršek pa podleže tudi ukrepom Višje strokovne šole Academia Maribor skladno z njenimi pravili,
- skladno z 32.a členom ZASP dovoljujem Višji strokovni šoli Academia Maribor objavo diplomskega dela na spletnem portalu šole.

Maribor, december 2019 Podpis študentke:

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju dr. Dušanu Mežnarju za vodenje in koristne nasvete pri pisanju diplomskega dela.

Zahvala gre tudi direktorju, g. Arnesu Avdušinoviću, prijateljem, sodelavcem in računovodskemu servisu STORITVE BOH za pomoč pri izdelavi diplomskega dela.

Zahvaljujem se vodstvu na Academii za vso pomoč.

Posebej se zahvaljujem svoji družini in staršem za pomoč in podporo, ki so mi je nudili, da sem lahko zaključila študij.

Zahvala gre lektorici Pii Pogorelčnik, ki je lektorirala diplomsko delo.

POVZETEK

Trg delovne sile je pogosta tema raziskav ekonomistov, saj gre za enega izmed najbolj vplivnih trgov predvsem s strani sprememb v družbi, politiki in ekonomskem sistemu. Globalizacija predstavlja skupek teh omenjenih sprememb, ki so nastale kot posledica čezmejnega pretoka blaga in storitev, kapitala, tehnologije in tudi delovne sile. Veliko število razlogov se nabere na seznamu tistih, ki svojo matično državo zapustijo in se preselijo drugam – bodisi gre za večjo finančno varnost bodisi za pričakovanje boljšega družbenega položaja.

Namen diplomskega dela je predstaviti razloge zaposlovanja tujih državljanov. Raziskani so bili splošni trendi zaposlovanja tujcev, kateri poklici so tisti, v katerih se zaposli največ tujcev, ter postopek oziroma prednosti, slabosti in čas pridobivanja delovnih dovoljenj. Predstavljena je tudi analiza statistike zaposlovanja tujcev v Sloveniji in v EU ter trendi na tem področju.

V diplomskem delu je predstavljen vpliv globalizacije na trg dela v Sloveniji in Evropski uniji, med drugim tudi stanje na trgu dela in vplivi ekonomskih migracij, razmere na trgu dela pri nas in s tem tudi zaposlovanje tujcev, nenazadnje pa še značilnosti migracij, kar zajema tudi delo in življenje v Sloveniji.

Pregledala in opisala sem tudi stanje na trgu dela v Sloveniji in Evropski uniji ter analizirala aktivno oziroma neaktivno prebivalstvo v Sloveniji. Povzela sem strukturne značilnosti brezposelnih in gospodarske aktivnosti Slovenije, ki lahko vplivajo na povpraševanje po zaposlovanju specifične delovne sile.

Z raziskavo zgodovine migracij iz BiH v Slovenijo pred in v 21. stoletju sem iskala prednosti in slabosti za migracijske države ter morebitne konkurenčne prednosti oziroma slabosti za podjetja, ki zaposlujejo tujce. V sklopu tega sem opredelila tudi pogoje za življenje in delo v Sloveniji ter izpostavila problematiko slovenskega delovnega trga.

Ključne besede: globalizacija, zaposlovanje, delovna sila, trg dela, Slovenija, Evropska unija, ekonomske migracije

ABSTRACT

The impact of globalization on employment of foreign labor force in Slovenia and the EU

The labor market is a common topic of research of economists, as it is one of the most influential markets, especially in terms of changes in society, politics, and the economic system. Globalization is a combination of these changes, which have resulted from the cross-border flow of goods and services, capital, technology, and the labor force. A large number of reasons are on the list of those people who leave their home country and move elsewhere – either for greater financial security or for a better social position.

The purpose of this diploma thesis is to present the reasons for employment of foreigners. A research was performed regarding general trends of employment of foreigners, types of profession in which most of the foreigners work, and the procedure, advantages, disadvantages, and time period for obtaining work permits. The analysis of employment statistics of foreigners in Slovenia and the EU, and trends in this field are also presented.

The diploma thesis presents the impact of globalization on the labor market in Slovenia and the European Union, including the labor market situation and the effects of economic migration, the labor market situation in Slovenia and thus employment of foreigners, and last but not least the characteristics of migration, work and life in Slovenia.

I also reviewed and described the labor market situation in Slovenia and the European Union and analyzed the active and inactive population in Slovenia. I summarized the structural characteristics of the unemployed and the economic activity of Slovenia, which can influence the demand for employment of a specific labor force.

By researching the history of migration from BiH to Slovenia before and in the 21st century, I searched for advantages and disadvantages of migration countries and potential competitive advantages and disadvantages for companies employing foreigners. In this context, I also defined the living and working conditions in Slovenia and highlighted the problems of the Slovenian labor market.

Keywords: globalization, employment, labor force, labor market, Slovenia, European Union, economic migration

KAZALO VSEBINE

1 UVOD 8

1.1 Opis področja in opredelitev problema 8
1.2 Namen, cilji in osnovne trditve 8
1.3 Predpostavke in omejitve 9
1.4 Uporabljene raziskovalne metode 9

2 VPLIV GLOBALIZACIJE NA TRG DELA V SLOVENIJI IN EU 10

2.1 Definicija globalizacije in njeni vplivi na gospodarstvo 10
2.2 Globalizacija, zaposlenost in plače 11
2.3 Stanje na trgu dela v Sloveniji in EU 13
2.3.1 Pregled stanja na trgu dela v Sloveniji in EU 13
2.3.2 Aktivno in neaktivno prebivalstvo v Sloveniji in EU 13
2.3.3 Strukturne značilnosti zaposlenih in brezposelnih v Sloveniji in EU 14
2.3.4 Gospodarska aktivnost v Sloveniji in državah EU 17
2.4 Analiza statističnih in drugih podatkov o zaposlovanju tujcev v Sloveniji 19
2.5 Vpliv globalizacije in ekonomskih migracij na ekonomske koristi 21
2.5.1 Ekonomske migracije pred in v 21. stoletju iz BiH v EU 21
2.5.2 Ekonomske koristi migracij 22
2.6 Vpliv globalizacije in zaposlovanja delovne sile iz tujine na konkurenčnost slovenskih podjetij 22

3 RAZMERE NA TRGU DELA V SLOVENIJI 24

3.1 Pojem zaposlovanja in socialna politika 24
3.2 Globalni trendi in vzroki za zaposlovanje tujcev 26
3.3 Postopek zaposlovanja tujcev iz tretjih držav (BiH) 27
3.3.1 Nacionalna zakonodaja na področju zaposlovanja tujcev 27
3.3.2 Postopek zaposlitve tujca 28

4 ZNAČILNOSTI MIGRACIJ V SLOVENIJI 31

4.1 Pogoji za delo in življenje v Sloveniji 31
4.1.1 Delo v Sloveniji 31
4.1.2 Življenje v Sloveniji 32
4.2 Problematika delovnega trga v Sloveniji 33
4.3 Sodelovanje z matičnimi državami 34

5 SKLEP 36

6 BIBLIOGRAFIJA 38

KAZALO TABEL

TABELA 1: DELOVNO AKTIVNO PREBIVALSTVO, ŠTEVILO IN STOPNJA RASTI V SLOVENIJI (2010–2017). 14
TABELA 2: DOLGOTRAJNO BREZPOSELNI PO STAROSTI TER NJIHOV DELEŽ V STAROSTNIH RAZREDIH, V %, SEPTEMBER 2019. 17
TABELA 3: DELEŽ PODJETIJ, KI POROČA O POMANJKANJU DELAVCEV. 19
TABELA 4: PRISELJEVANJE TUJCEV V SLOVENIJO V LETIH 2014–2018. 19
TABELA 5: ŠTEVILO PREBIVALCEV RS IN RAZMERJE MED DRŽAVLJANI RS IN TUJIMI DRŽAVLJANI V LETIH 2017–2019 PO KVARTALIH 20
TABELA 6: DELOVNO AKTIVNO PREBIVALSTVO PO SKUPINAH POKLICEV (SKP-08) V SLOVENIJI 2016–2018 34

1 UVOD

1.1 Opis področja in opredelitev problema

Trg delovne sile je pogosta tema raziskav ekonomistov, saj gre za enega izmed najbolj vplivnih trgov predvsem s strani sprememb v družbi, politiki in ekonomskem sistemu. Globalizacija predstavlja skupek teh omenjenih sprememb, ki so nastale kot posledica čezmejnega pretoka blaga in storitev, kapitala, tehnologije in tudi delovne sile. Veliko število razlogov se nabere na seznamu tistih, ki svojo matično državo zapustijo in se preselijo drugam – bodisi gre za večjo finančno varnost bodisi za pričakovanje boljšega družbenega položaja. Kakorkoli pa velja, da večinoma migrirajo slabše izobražene osebe in si morajo v novi državi poiskati dohodek, ki jim bo omogočal normalno življenje.

1.2 Namen, cilji in osnovne trditve

Namen diplomskega dela je predstaviti razloge zaposlovanja tujih državljanov. Dejstvo je, da so nekateri poklici v Sloveniji in ostalih članicah Evropske unije takšni, da so ustrezno izobraženi delavci za omenjena dela definirani kot delavci z deficitarnim[1] poklicem. Pojasniti in opisati želim, kako vplivajo globalizacijska dogajanja na trende zaposlovanja državljanov BiH v Sloveniji. S tem želim tudi povezati, pregledati in analizirati splošne trende zaposlovanja tujcev (s poklicno izobrazbo v Sloveniji in EU) ter definirati, kateri poklici so tisti, v katerih se zaposli največ tujcev, in podati mnenje, zakaj je temu tako. Raziskati nameravam postopek pridobivanja delovnih dovoljenj oziroma prednosti, slabosti in čas pridobivanja delovnih dovoljenj. Raziskala bom statistiko (povečanje, zmanjšanje) zaposlovanja tujcev v Sloveniji in v EU (nekatere izbrane države – sosednje države) ter trende na tem področju oziroma predvidevanja/pričakovanja za v prihodnje.

Cilji diplomskega dela so pregledati in predstaviti statistične in opisne, praktične podatke o zaposlovanju tujcev v Sloveniji EU (SURS, EUROSTAT); osredotočiti se na zaposlovanje tujcev s poklicno izobrazbo iz BiH v Sloveniji in ugotoviti razloge; primerjati zaposlovanje tujcev v Sloveniji in EU; preučiti vpliv ekonomskih migracij iz BiH ter ekonomske prednosti

[1] deficitáren -rna -o prid. (â)
1. publ. ki ni na razpolago v dovolj veliki količini: deficitarni material; deficitarni proizvodi / deficitarni poklici; deficitarne dejavnosti, stroke / deficitarna prehrana pomanjkljiva
// ki nima dovolj surovin, kapitala: deficitarne dežele; deficitarna občina
2. deficiten: deficitarno podjetje
Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, www.fran.si, dostop 19. 10. 2019.

in slabosti teh migracij za Slovenijo in BiH ter nazadnje še preučiti vpliv globalizacije in ekonomskih migracij na konkurenčnost slovenskih podjetij.

Kot osnovne trditve oziroma hipoteze tega diplomskega dela sem si zastavila naslednje:

H1: V Sloveniji primanjkuje kadra s poklicno izobrazbo in zato Slovenija zaposluje vse več tujcev s poklicno izobrazbo.

H2: Globalizacijska dogajanja pozitivno vplivajo na ekonomske migracije iz BiH, saj zaposlovanje delovne sile iz omenjene države prinaša ekonomske prednosti tako Sloveniji kot tudi BiH.

H3: Zaposlovanje delovne sile iz tujine povečuje konkurenčnost podjetja X.

1.3 Predpostavke in omejitve

Diplomsko delo vključuje širok pojem globalizacije, pri čemer je treba paziti na ustrezno omejevanje literature in izbiranje pravih virov. Pri povzemanju virov in literature je treba previdno izbirati kakovost podatkov in morebitne povzetke oblikovati tako, da se pomen ne izgubi ali spremeni.

1.4 Uporabljene raziskovalne metode

Za dokazovanje zastavljenih hipotez sem uporabila:

- metodo zbiranja podatkov: zbiranje ustrezne literature in drugih virov podatkov (statistični podatki, podatki podjetij, povzemanje praktičnih znanj);
- metodo deskripcije: opisovanje dejavnikov, pojmov, dejstev;
- metodo kompilacije: povzemanje drugih avtorjev;
- metodo klasifikacije: definiranje pojmov in dejstev.

2 VPLIV GLOBALIZACIJE NA TRG DELA V SLOVENIJI IN EU

2.1 Definicija globalizacije in njeni vplivi na gospodarstvo

Globalizacijo lahko opišemo kot vedno tesnejše gospodarsko povezovanje vseh držav sveta, ki je posledica liberalizacije in posledičnega povečanja obsega in raznolikosti mednarodne trgovine z blagom in storitvami, padajočih stroškov prevoza, naraščajoče intenzivnosti pomena kapitala, neizmerne rasti svetovne delovne sile in pospešene širitve in razvoja tehnologije, zlasti komunikacij po vsem svetu (Parliamentary Assembly, 2007).

Mnogi globalizacijo vidijo kot neizogibno in močno silo tržnih načel, ki jo je v svoji »bibliji« kapitalizma (op. p. The Wealth of Nations) opisal že Adam Smith. Sistem prostega tržnega gospodarstva (kapitalizma) opisuje kot najbolj produktiven in koristen sistem za družbo. Zaradi velikega vpliva lastnih interesov je menil, da takšen sistem vodi »nevidna roka« in da bo takšen sistem dosegel največje dobro za vse (Biography.com Editors, 2019).

Drugi vidijo globalizacijo kot grožnjo, ki bo osiromašila Evropo v »tekmi do dna« z gospodarstvi v vzponu, kot sta Kitajska in Indija, spodkopavala njeno delovno silo, nelojalno nižala plače, izpostavljala konkurenci za naložbe in spodkopavala visoke standarde socialne zaščite, ki so postale znak evropskega socialnega modela (Parliamentary Assembly, 2007).

Kot taka je globalizacija širok, večplasten pojav, ki vpliva na podjetja, vlade, politiko, kulture in družbe, in je bila zaslužna za široko paleto učinkov. Nekateri trdijo, da je globalizacija med drugim povzročila pozitivne učinke, kot so (Strandell & Wolf, 2017):

- svet postaja bogatejši;
- širši dostop do večjih in bolj raznolikih trgov;
- višji življenjski standard (zlasti v razvijajočih se gospodarstvih);
- široko sprejetje in razvoj novih tehnologij;
- nižje cene in večja izbira za potrošnike;
- večja razpoložljivost informacij.

Vendar je med drugim globalizacija pripeljala tudi do negativnih učinkov:

- povečanje neenakosti dohodka (saj so nekateri ljudje in regije manj prilagodljivi spremembam in konkurenci kot drugi);
- nižje plače;
- nižji zdravstveni, varnostni in drugi standardi, da bi pridobili konkurenčno prednost;
- prenos splošnega vpliva in moči iz državnih vlad na večnacionalna podjetja;
- večje tveganje za mednarodne finančne krize zaradi nestanovitnosti kapitalskih tokov in t. i. cenovnih »mehurčkov«;
- izguba kulturne raznolikosti in
- negativni vplivi na okolje zaradi povečanja industrije in potrošnje.

2.2 Globalizacija, zaposlenost in plače

Kot že omenjeno, medtem ko globalizacija povečuje skupni dohodek in blaginjo, se pojavljajo neenakosti dohodka in možnosti zaposlitve. Najbolj očitno se to pojavlja pri delavcih iz tistih sektorjev, ki so najbolj odvisni od uvoza in konkurence. Kljub temu da svobodnejša trgovina koristi podjetjem in potrošnikom, povzroča tudi selitev delovnih mest v države, kjer so plače nižje. Težko je reči, ali je globalizacija razlog za ustvarjanje oziroma izginotje točno določenih zaposlitev. Jasno pa je, da se globalizacijo povezuje z visoko splošno stopnjo zaposlenosti, pod pogojem, da so vzpostavljene prave notranje politike. Dejansko se je število delovno aktivnega prebivalstva povečala, stopnje brezposelnosti pa znižale v večini držav članic EU, kljub temu da se mednarodna trgovina in tuje naložbe povečujejo. Stopnja zaposlenosti je tako najvišja v nordijskih državah in Švici, ki so vsa zelo odprta gospodarstva. Pri tem se pojavlja predvsem vprašanje, ali je povečanje stopnje zaposlenosti v teh državah na račun visoke stopnje BDP, boljšega življenjskega standarda in višjih minimalnih plač, ki pa so pokazatelji pravilno izpeljanih notranjih politik v koraku z globalizacijo (The OECD Policy Brief, 2007).

Trg dela je torej zelo odvisen od pravilno zastavljenih notranjih politik in izkoriščanju potencialnih koristi globalizacije. Pomembno je, da se trg dela pravočasno prilagaja in omogoča prehod delavcev iz delovnih mest upadajočih sektorjev, na delovna mesta rastočih sektorjev, t. i. pravočasna prekvalifikacija delavcev. V kolikor takšna prilagoditev ni pravočasno in pravilno izvedena, lahko pride do dolgotrajne brezposelnosti iz več razlogov. Dva najbolj izstopajoča razloga glede na analizo OECD (The OECD Policy Brief, 2007) sta zagotovo nekvalificiranost

in težava sprejetja znatnega znižanja delavčeve plače na drugem delovnem mestu. Bistven vpliv na zaposlovanje in plače ima tudi t. i. »offshoring« ali »outsourcing«. Ker se vse pogosteje nekatere faze proizvodnje ali poslovanja podjetja prestavljajo v tujino ali pa lokalno proizvodnjo nadomešča uvoz, postane proizvodnja v matični državi manj intenzivna, s čimer se zmanjša tudi potreba po zaposlitvah. Zaposlenost sicer pade, vendar pa »outsourcing« niža skupne stroške in veča dobiček. Zaradi posledično izboljšane konkurenčne prednosti na račun večje prodaje in tudi zaposlovanja na novo ustvarjenih delovnih mestih se ta prednost zdi dovolj velika, da upraviči izgubo prvotnih delovnih mest. Pri tem se ponovno pojavi problem prekvalificiranosti – nova delovna mesta zahtevajo druge izkušnje in v kolikor ni ustreznih kandidatov za zaposlitev, se podjetje sooča z izzivom, kje pridobiti ustrezno kvalificirane delavce.

Tudi če globalizacija sicer ne povzroča splošnega pomanjkanja delovnih mest, pa povzroča, da se morajo delavci prepogosto sprijazniti z nižjimi plačami ali s slabšimi pogoji, če želijo ostati zaposleni. Glede na raziskavo (The OECD Policy Brief, 2007) se je od leta 1980 do 2007 delež plače v narodnem dohodku znižal, kar pa pomeni, da rast povprečne plače ni bila v koraku s produktivnostjo dela, čeprav je bil na račun globalizacije v tem času bistven razmah mednarodne trgovine blaga in storitev. V istem obdobju se je v 16 od 19 držav povečala tudi neenakost plač – razlika med 10 % najbolje plačanih delavcev in 10 % najslabše plačanih delavcev se je še povečala. Podatki kažejo, da je globalizacija (skupaj s tehnološkim razvojem, informatizacijo in drugimi spremljajočimi dejavniki) pripomogla k preusmerjanju povpraševanja po manj kvalificiranih delavcih v bolj kvalificirano delovno silo oziroma v bolj specifično kvalificirano delovno silo. Analiza OECD ugotavlja, da s tem, ko se krepi tuja konkurenca, se stabilnost delovnih mest zmanjšuje. Plače delavcev, ki delajo dlje časa na istem delovnem mestu, so na ta račun bolj občutljive na premike na trgu. Ta povezava med konkurenčnostjo in nestabilnostjo je najmočnejša za delavce z razmeroma nizko stopnjo izobrazbe.

2.3 Stanje na trgu dela v Sloveniji in EU

2.3.1 Pregled stanja na trgu dela v Sloveniji in EU

Velik vpliv na razmere na trgu dela v zadnjih desetih letih je imela gospodarska kriza. Konec leta 2008 so se pričele razmere na trgu dela slabšati, stopnja brezposelnosti pa večati. Zaradi tega in zaradi zmanjševanja potreb po delavcih je Vlada sprejemala različne ukrepe, da bi zaščitila slovenski trg dela. Tako so (Strategija ekonomskih migracij za obdopbje od 2010 do 2020, 2010):

- zmanjšali kvoto delovnih dovoljenj;
- ukinili seznam deficitarnih poklicev in s tem okrnili postopek pridobivanja delovnega dovoljenja brez kontrole trga dela za deficitarne poklice po Pravilniku o delovnih dovoljenjih, prijavi in odjavi dela ter nadzoru nad zaposlovanjem in delom tujcev;
- omejili in ponekod celo prepovedali zaposlovanje in delo tujcev (glede na poklic, regijo, področja dejavnosti ipd.), saj so s tem želeli dodatno zaščititi domači trg dela.

Nove razmere na trgih, hiter tehnološki razvoj in demografske spremembe zahtevajo prilagoditev delovne sile. V zadnjih letih opažamo tako prilagoditve delovnih mest kot tudi prilagoditve izobraževalnega sistema (Strokovna izhodišča za leto 2018, 2019). Kljub temu da napovedi kažejo na nadaljnjo rast slovenskega gospodarstva, je za vključevanje neaktivnega delovnega prebivalstva potrebno poiskati ustrezne rešitve. Makroekonomske napovedi namreč kažejo na počasnejšo in stabilnejšo gospodarsko rast. S predvidenim naraščanjem starejšega prebivalstva in pomanjkanjem primerno usposobljenih delavcev ZRSZ na podlagi analiz predvideva, da se bo brezposelnost sicer še zniževala, vendar precej bolj počasi kot v letih 2017 in 2018 (Bras & Rameša, 2019).

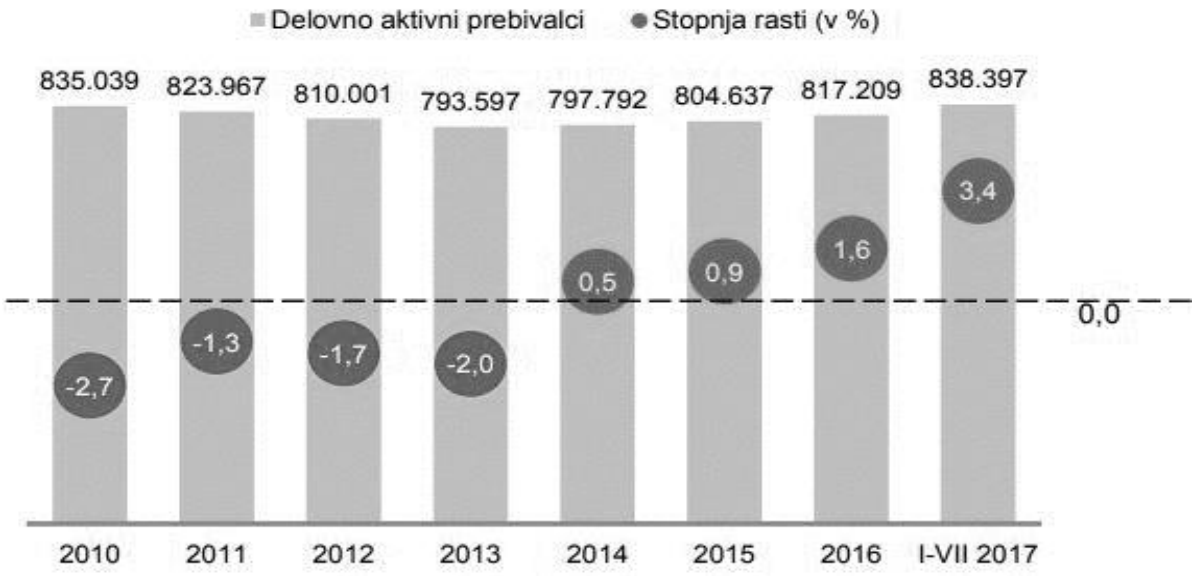
2.3.2 Aktivno in neaktivno prebivalstvo v Sloveniji in EU

V zadnjih petih letih (op. p. 2014–2018) je po statističnih podatkih (Prebivalci glede na aktivnost, po spolu in kohezijskih regijah (v 1000), Slovenija, letno, 2019) zaradi ugodnih gospodarskih razmer viden porast delovno aktivnega prebivalstva. V to analizo so zajete vse zaposlene in samozaposlene osebe z aktivnim obveznim zdravstvenim zavarovanje, pri čemer ni pomembno, ali gre za zaposlitev za krajši delovni čas ali za polni delovni čas. Kljub manjšemu zmanjšanju delovno sposobnega prebivalstva se delovna neaktivnost zmanjšuje, kar posledično vpliva tudi na stopnjo brezposelnosti, ki se hkrati vztrajno niža. Stopnja

brezposelnosti je tako na tisoč prebivalcev je v letu 2018 znašala le še 52,47 % (53 prebivalcev na 1000) glede na leto 2014 (99 prebivalcev na 1000). Številčno gledano statistični podatki kažejo, da je bilo v januarju 2019 delovno aktivnih kar 887.245 prebivalcev (osebe, ki začasno ali stalno prebivajo na ozemlju Republike Slovenije). Za primerjavo: v januarju leta 2018 je bilo delovno aktivnih 854.391 prebivalcev, v letu 2017 pa 822.660.

Evropski podatki (Eurostat, 2019) pričajo o povečanju delovno aktivnih prebivalcev[2] v Sloveniji nad evropskim povprečjem v zadnjih dveh letih (2017 in 2018). V letu 2017 je bilo povprečje zaposlenosti v EU 72,2 %, kar je 1,2 % manj kot v Sloveniji. V letu 2018 se je sicer odstotek zaposlenih dvignil na ravni EU na 73,2 %, vendar je bil dvig zaposlenosti v Sloveniji višji, s čimer se je Slovenija s 75,4 % zaposlenih dvignila še višje nad povprečje EU. Tabela 1 tako informativno prikazuje naraščanje delovno aktivnega prebivalstva po podatkih SURS od leta 2014 do vključno z letom 2017 zaradi ugodnih gospodarskih razmer po stanju gospodarske krize.

Tabela 1: Delovno aktivno prebivalstvo, število in stopnja rasti v Sloveniji (2010–2017).

Vir: (SURS)

2.3.3 Strukturne značilnosti zaposlenih in brezposelnih v Sloveniji in EU

Zavod RS za zaposlovanje v strokovnih izhodiščih za leto 2019 (Bras & Rameša, 2019) izpostavlja brezposelnost starejših, brezposelnost nizko izobraženih in dolgotrajno brezposelnost ter brezposelnost mladih kot največji izziv zaposlovanja v tekočem letu.

[2] EUROSTAT podatki temeljijo na podatkih 28 držav članic EU v skupini prebivalstva starosti med 20 in 64 let – predvideno prebivalstvo, ki je sposobno za delo.

Brezposelnost mladih

Struktura brezposelnih glede na starost za zadnjih pet let prikazuje sicer zmanjšanje splošne brezposelnosti, vendar podrobni pogled na starost prijavljenih na ZRSZ predstavlja pomemben vpogled v dejansko stanje na trgu dela. V začetku leta 2009 so zaposlovalci zaradi gospodarske krize veliko odpuščali (predvsem starejših delavcev), hkrati pa ni bilo novih zaposlitev, da bi prišlo do aktiviranja mladega prebivalstva, ki je zaključilo s šolanjem. Visok porast mladih (15–29 let) brez službe je bil očiten od leta 2009 do začetka leta 2014. S stabilizacijo trga v letu 2014 se je zaposlovanje mladih pričelo povečevati, število brezposelnih oseb je začelo padati in nadpovprečno se je zmanjšalo tudi število mladih brez zaposlitve, ki so bili prijavljeni na ZRSZ (Bras & Rameša, 2019). V kolikor se ne želi izgubiti potencial znanja, v katero je država investirala z izobraževanjem mladih, je hitra vključitev mladih na trg dela ključnega pomena. Hitra vključitev na trg dela tudi mladim predstavlja zelo pomemben dejavnik pri njihovem kariernem razvoju. Kljub naraščanju zaposlitev med mladimi je konec leta 2018 dolgotrajno brezposelnih predstavljajo kar 9,5 % mladih.

Brezposelnost starejših

Spremembe na trgu dela so odvisne tudi od staranja prebivalstva. Staranje prebivalstva in prehod tega prebivalstva med uživalce pokojnine predstavlja tveganje za državo in zmanjšanje delovno aktivnega prebivalstva. Zadnja leta je s strani države viden ukrep povečevanja pogojev (višja delovna doba, višja starost prebivalstva) za prehod iz delovno aktivnega prebivalstva med uživalce pokojnine, s čimer poskušajo omejiti pretiran padec delovno aktivnega prebivalstva. Zaostrujejo se torej pogoji za upokojitev, hkrati pa se pojavljajo tudi spodbude za zadrževanje starejših na aktivnih delovnih mestih. ZRSZ (Bras & Rameša, 2019) izpostavlja starejše prebivalstvo kot ranljivo skupino brezposelnih, saj imajo v primerjavi z mladimi, na primer, več ovir: splošno so slabše izobraženi, več zdravstvenih težav in posledično manjša produktivnost. Navedene ovire jim predstavljajo velik problem pri ponovni aktivaciji na trgu dela, zato se predvsem med starejšimi prebivalci pojavlja dolgotrajnejša brezposelnost. V septembru leta 2018 je bilo brezposelnih več kot 29.000 oseb, starejših od 50 let, kar je predstavljajo več kot 40 % celote na trgu brezposelnih. Zaradi prestrukturiranja trga in hitrega gospodarskega razvoja se dogaja tudi, da starejše prebivalstvo ni ustrezno kvalificirano za novo ustvarjena delovna mesta. Tisto starejše prebivalstvo, ki trg dela zapušča, pa pušča odprto vrzel na delovnih mestih, za katera ni ustrezno izobraženih mladih, ki bi to vrzel zapolnili. Starejše

prebivalstvo zaradi vseh navedenih dejavnikov predstavlja tudi večji del dolgotrajno brezposelnih, ki so v evidenco brezposelnih vpisani 24 mesecev ali več.

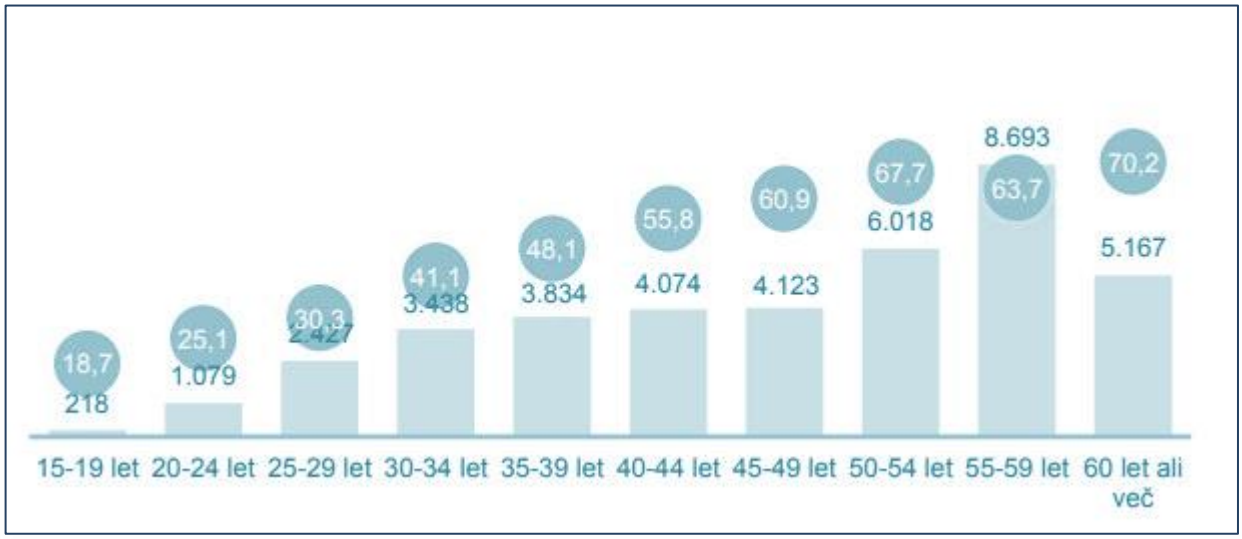
Brezposelnost nizko izobraženih

Pri opredelitvi strukturnih značilnosti na trgu brezposelnih je bistven vpogled v izobrazbeno strukturo in možnosti zaposlitve glede na stopnjo izobrazbe. Vključitev nižje izobraženih med aktivno delovno prebivalstvo je težje kot za ostale segmente brezposelnih oseb, saj ustrezno zaposlitev iščejo dlje časa. Nižja izobrazba omeji tudi število poklicev, v katerih se takšni brezposelni sploh lahko zaposlijo. Pogosto so to poklici s težjimi delovnimi pogoji, fizično zahtevnejši in manj plačani. ZRSZ (Bras & Rameša, 2019) ugotavlja, da med takšnimi poklici izstopajo: delavci za preprosta dela, natakarji, kuhinjski pomočniki, prodajalci, čistilci itd. Zaradi tega ZRSZ mnogim daje možnost prekvalifikacije z izobraževanji (Nacionalna poklicna kvalifikacija), s čimer poskušajo zapolniti manjkajoče zaposlitve med deficitarnimi poklici, npr. varnostniki, varilci, kuharji, orodjarji, elektroinštalaterji, vozniki težkih tovornjakov in vlačilcev itd. Za deficitarne poklice tudi ni potrebna kontrola trga dela pri zaposlovanju tujcev, ker je primanjkljaj enostavno prevelik.

Dolgotrajna brezposelnost

Med dlje trajajoče brezposelnosti ZRSZ (Bras & Rameša, 2019) uvršča tiste, ko je oseba brez zaposlitve v evidence kot taka prijavljena najmanj eno leto ali več – največji problem pa predstavljajo izrazito dolgotrajno brezposelni, ki so v evidence vpisani najmanj 24 mesecev ali več. Kljub temu da je že pred gospodarsko krizo bilo več kot 50 % vseh brezposelnih v evidencah ZRSZ, se trend visoke dolgotrajne brezposelnosti nadaljuje tudi v tem času, ko je gospodarstvo v razcvetu. Nekaj je možno pripisati tudi težji zaposljivosti invalidov – kar 28,8-odstotni delež vseh dolgotrajno brezposelnih so konec leta 2018 predstavljali invalidi. Več kot 50 % dolgotrajno brezposelnih predstavljajo starejši prebivalci (nad 50 let). Ozirajoč na izobrazbo, več kot 35 % predstavljajo tisti z osnovnošolsko izobrazbo. Če povzamemo, da je starejše prebivalstvo tudi pogosteje manj izobraženo, lahko sklepamo o zelo težki zaposljivosti med tistimi brezposelnimi osebami, za katere navedena dejavnika veljata hkrati.

Tabela 2: Dolgotrajno brezposelni po starosti ter njihov delež v starostnih razredih, v %, september 2019.

Vir: (ZRSZ)

Med starimi 60 let ali več je tako najvišji odstotek dolgotrajno brezposelnih, najmanj pa ravno v skupini brezposelnih stari med 15 in 19 let. Res je, da se mladi v tej starosti večinoma še izobražujejo (vse tja do starostne skupine 25–29 let). V naslednji starostni skupini (30–34 let) je glede na mlajše prebivalstvo viden večji porast dolgotrajneje brezposelnih, kar gre pripisati tudi dolgotrajnemu izobraževanju brez delovnih izkušenj in zatorej težji zaposljivosti na želenih delovnih mestih. Pogosto so osebe zato preveč kvalificirane za ponujena delovna mesta ali celo popolnoma neprimerno kvalificirane.

Delovne aktivnosti ZRSZ se zato nagibajo k čim hitrejšemu zaposlovanju dolgotrajno brezposelnih. S tem poskušajo čim hitreje zaposliti mlade brezposelne, prekvalificirati oziroma kvalificirati starejše brezposelne ter tudi osveščati delodajalce in jih s subvencijami za zaposlovanje takšnih oseb dodatno vzpodbuditi. S tem želijo preprečiti preveliko odvisnost in številčno večanje socialnih prejemkov ter izkoristiti investicijo države v izobraževanje mladih (Bras & Rameša, 2019).

2.3.4 Gospodarska aktivnost v Sloveniji in državah EU

Slovensko gospodarstvo je od zadnje gospodarske krize okrevalo. Hitro okrevanje pa je vidno predvsem po letu 2014, ko se z okrepljeno rastjo gospodarstva Slovenija hitro približuje povprečni evropski ravni BDP na prebivalca, kljub temu da je pred krizno raven BDP dosegla šele v začetku leta 2017. Gospodarska razvitost se tako v zadnjih letih povečuje predvsem zaradi hitre rasti stopnje zaposlenosti, ki je v Sloveniji vsa leta nad povprečjem ravni EU. Gospodarska rast v Sloveniji se je od leta 2014 do konca 2017 hitro stopnjevala. V naslednjem

letu se je pričelo postopno umirjanje gospodarske, kar traja še danes. Ravno postopno umirjanje in stabilizacija gospodarstva je ključni dejavnik za doseganje najmanj povprečne stopnje BDP na prebivalca v primerjavi z ostalimi državami članicami (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2019).

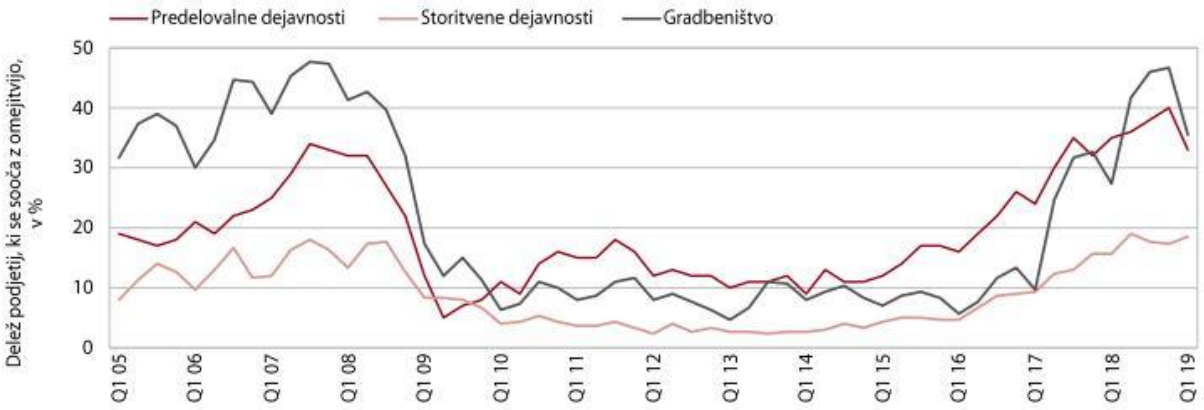
Izvoz, uvoz in rast domače potrošnje

Na povečanje BDP po zadnji gospodarski krizi so ugodno vplivali tuji povpraševalci. Zaradi povečanja povpraševanja iz tujine (EU in tudi tretje države) in posledično povečane gospodarske aktivnosti izvoza se je izboljšal konkurenčni položaj izvoznikov. Po podatkih SURS še vedno rasteta tako uvoz kot tudi izvoz. V septembru 2019 je bil izvoz glede na leto 2018 višji za 15,2 %, uvoz pa za 13,6 %. Obseg blagovne menjave z Nemčijo, ki je naša najpomembnejša partnerica v trgovanju, je v tem času ostal približno isti. Do povečanja je prišlo zaradi odpiranja novih trgovskih poti z drugimi državami članicami (Mesarič, 2019). Od leta 2014 in vse do danes se postopno krepi tudi rast domače potrošnje. Zaradi izboljšanja razmer na trgu dela (manjša brezposelnost, povišanje minimalne plače) ter izboljšanja zaupanja v državni sistem zaradi sanacije bank so gospodinjstva povečala svojo potrošnjo. Izboljšale so se tudi možnosti za investicije v nepremičnine in premičnine, vključno z ugodnim financiranjem s strani bank.

Okrevanje zaposlenosti

K zelo hitremu zmanjšanju stopnje brezposelnosti (nad povprečjem EU) je pripomoglo predvsem zaposlovanje tujih državljanov. V proizvodno in predelovalno usmerjeni industriji ter v gradbeništvu je prišlo do bistvenega primanjkljaja primerno usposobljenih delavcev zaradi demografskih sprememb (op. p. analizirano v poglavju 2.3.3.), zaradi česar je bilo treba poiskati primerno delovno silo na tujih trgih dela. V letu 2018 se je okrepila tudi rast plač in tudi produktivnost delovne sile. V tabeli, ki jo je UMAR preračunal na podlagi podatkov s podatkovnega portala SI-STAT, je očitno gibanje pred krizo, gibanje med krizo in sedanje gibanje povpraševanja po primerno usposobljenih delavcih. V trenutnem obdobju ekspanzije je viden porast manjkajočih delavcev, ki bi zapolnili delovna mesta na sicer vseh področjih, vendar predvsem v gradbeništvu (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, 2019).

Tabela 3: Delež podjetij, ki poroča o pomanjkanju delavcev.

Vir: (SURS, preračun UMAR)

2.4 Analiza statističnih in drugih podatkov o zaposlovanju tujcev v Sloveniji

V tabeli 4 je pregled porasta priseljevanja tujcev v Slovenijo v letih 2014–2018. Tabela prikazuje visok porast priseljevanja – v letu 2018 je v primerjavi z letom 2014 kar 105,51-odstotno povečanje priseljevanja. Kljub temu to ni največji porast priseljevanja tujcev. Največji porast po podatkih SURS (gledajoč obdobje petih let 2003–2007) je bil leta 2007 glede na izhodiščno leto 2002, ko je bil porast priseljevanja 214,61 %. Številčno gledano (povprečno 30.061 priseljencev letno za omenjena tri leta) se je priseljenost iz tujine obdržala skozi leta 2007, 2008 in 2009, v letu 2010 pa padla za 50 % (na 15.416 priseljencev). Na to je bistveno vplivala velika gospodarska kriza, ki se je v Sloveniji začela kazati konec leta 2008. Glede na statistične podatke lahko sklepamo, da bo tudi v letu 2019 vidno višje število priseljevanj kot v preteklih letih, v kolikor bo gospodarski trg v Sloveniji in EU ostal stabilen in omogočal varno zaposlovanje.

Tabela 4: Priseljevanje tujcev v Slovenijo v letih 2014–2018.

SLOVENIJA	**Leto 2014**		
	Priseljeni iz tujine – Skupaj	Priseljeni iz tujine – Moški	Priseljeni iz tujine – Ženske
	13.846	8.242	5.604
	Leto 2015		
	Priseljeni iz tujine – Skupaj	Priseljeni iz tujine – Moški	Priseljeni iz tujine – Ženske
	15.420	9.215	6.205
	Leto 2016		

	Priseljeni iz tujine – Skupaj	Priseljeni iz tujine – Moški	Priseljeni iz tujine – Ženske
	16.623	10.417	6.206
	Leto 2017		
	Priseljeni iz tujine – Skupaj	Priseljeni iz tujine – Moški	Priseljeni iz tujine – Ženske
	18.808	12.264	6.544
	Leto 2018		
	Priseljeni iz tujine – Skupaj	Priseljeni iz tujine – Moški	Priseljeni iz tujine – Ženske
	28.455	20.086	8.369

Vir: (SI-STAT, podatkovni portal: SURS)

V tabeli 5 na podlagi podatkov, pridobljenih na spletni strani statističnega urada Republike Slovenije (Osnovne skupine prebivalstva po spolu, Slovenija, četrtletno, 2019), ugotavljam porast skupnega števila prebivalstva Slovenije v zadnjih dveh letih (2. kvartal 2019 glede na 2. kvartal leta 2017) za 19.465 prebivalcev, vendar ne na račun natalitete slovenskih državljanov. Številčno je v zadnjih dveh letih začasno ali stalno prebivališče v Sloveniji registriralo kar 27.351 tujih državljanov, 7.886 državljanov RS pa je prebivališče zaradi različnih razlogov odjavilo.

Tabela 5: Število prebivalcev RS in razmerje med državljani RS in tujimi državljani v letih 2017–2019 po kvartalih

Spol skupaj	**2017 Q2**	**2017 Q3**	**2017 Q4**	**2018 Q1**	**2018 Q2**	**2018 Q3**	**2018 Q4**	**2019 Q1**	**2019 Q2**
Prebivalci skupaj	2.064.836	2.066.161	2.065.890	2.066.880	2.067.284	2.070.050	2.076.595	2.080.908	2.084.301
Državljani RS	1.948.995	1.948.525	1.946.257	1.945.005	1.943.441	1.943.127	1.943.075	1.942.715	1.941.109
Tuji državljani	115.841	117.636	119.633	121.875	123.843	126.923	133.520	138.193	143.192

Vir: (SiStat)

Zaposlovanje tujcev je na podlagi statističnih podatkov največje v sekundarnih dejavnostih. Po podatkih Zavoda za zaposlovanje (Trg dela v številkah: zaposlovanje tujcev, 2019) je največ izdanih delovnih dovoljenj (po sporazumu med RS in BiH o zaposlovanju državljanov BiH v RS) po dejavnostih v zadnjih petih letih v predelovalnih dejavnostih, gradbeništvu in v kategoriji promet in skladiščenje. V letu 2019 je bilo po aktualnih podatkih izdanih 13.328

delovnih dovoljenj, veljavnih pa je kar 35.430. Od tega največji delež ravno v dejavnosti gradbeništva. Največ tujcev, zaposlenih v gradbeništvu, tako prihaja iz BiH, sledijo jim državljani Srbije in Črne gore.

2.5 Vpliv globalizacije in ekonomskih migracij na ekonomske koristi

Trend emigriranja se v zadnjih desetletjih aktivno povečuje. Na nagnjenost k emigriranju vplivajo številne ekonomske razlike (premoženje, BDP, višina dohodka, zaposlenost, socialna varnost), zaposlitvene možnosti, sodobno vojskovanje s političnimi in gospodarskimi krizami, stopnja razvoja transporta, industrijskih tehnologij in tudi informacijskih tehnologij, življenjski stroški posameznika, možnosti izobraževanja, urejenost socialnih sistemov in tudi zaupanje v matično državo, da bo le-ta dolgoročno stabilna v navedenih dejavnikih (Kovač, 2003, str. 43–82).

2.5.1 Ekonomske migracije pred in v 21. stoletju iz BiH v EU

Skozi zadnjih nekaj desetletij je Bosna in Hercegovina doživljala številne izzive, ki so vplivali na razvoj gospodarstva. Med jugoslovansko vojno je veliko državljanov zapustilo matično državo z željo po iskanju boljših življenjskih razmer. Lesar (1998) ločuje več generacij priseljencev. Tako so, po njegovem mnenju, prva generacija predvsem nižje izobraženi fizični delavci (rudarstvo, kovinarstvo, gradbeništvo), ki so v Slovenijo prišli zaradi boljših delovnih razmer. V tistem času je Slovenija močno potrebovala delavce, zato so jim zagotavljali tudi stanovanja v vseh večjih industrijskih mestih (Trbovlje, Velenje, Jesenice itd.). V začetku 20. stoletja so se priselili tudi tisti, ki so bežali pred vojnim grozotami. V drugo generacijo potem spadajo družinski člani prve generacije, ali na podlagi združevanja družine ali pa so jim že priseljeni sorodniki enostavno ponudili pomoč pri asimilaciji. V 21. stoletju pa menim, da se Slovenija spopada že s tretjo generacijo priseljencev – mladi, ki so s situacijo v matični državi nezadovoljni in iščejo rešitev na svoje težave. Samo v letu 2017 je glede na podatke prijavljenih prebivališč v EU iz države imigriralo 33.377 oseb. Vendar ker v BiH ni zakona, ki bi veleval odjavo prebivališča, v kolikor se državljan izseli, je verjetno, da se jih je že samo v tem letu izselilo še več. Ocenjujejo, da je v letu 2017 najmanj 2 milijona oseb s poreklom iz BiH živelo v tujini, kar je predstavljalo 53 % glede na število prebivalcev v BiH. Mladi za izselitev tako izpostavljajo pomanjkanje pravne stabilnosti države in stališče, da v državi obstaja splošna negotovost. Med drugimi razlogi navajajo tudi nezadovoljstvo z izobraževalnim sistemom, prevelik vpliv nacionalnih, verskih in vojnih vprašanj, in brezposelnost oziroma nezadovoljstvo z delom in plačilom za to delo. Zaradi izrazito negativnih izkušenj v matični državi so ti

priseljenci v EU najbolj pozitivno presenečeni nad: enakostjo, pravičnostjo, urejenim sistemom, zavedanju državljanov o družbenih težavah, urejenostjo javne uprave, hitrostjo iskanja zaposlitve in tudi delovanjem politike (Institue for Youth Development KULT, 2017).

2.5.2 Ekonomske koristi migracij[3]

Ekonomski vplivi priseljevanja naj bi sodeč po raziskavah zelo malo vplivali na povprečne plače domačih delavcev. Obstaja malo dokazov o dolgoročnih vplivih na znižanje plač manj izobraženih domačih delavcev, ki bi potencialno lahko opravljali isto delo, kot ga opravljajo priseljeni delavci. Dolgoročno priseljevanje, zlasti visoko kvalificiranih delavcev, povečuje inovativnost in kombinacijo spretnosti in ima pozitivne učinke na produktivnost. V mnogih državah je dejanski delež diplomiranih delavcev višji za priseljence kot za domače delavce. Podjetja so prisvojila priseljence s sprejetjem ustreznih tehnologij, širitvijo proizvodnje in premestitvijo domačih delavcev v delovna mesta, ki so bolj intenzivna za komunikacijo. Obstaja nekaj dokazov o negativnem vplivu novo priseljenih na plače prvotnih priseljencev. Pozitivni učinki priseljevanja na plače so šibkejši v državah s togim trgom dela, ki imajo lahko celo negativne učinke na zaposlovanje. V nekaterih državah južne Evrope so bili priseljenci bolj skoncentrirani med manj izobraženimi delavci (Peri, 2014).

Ekonomske koristi se kažejo predvsem v boljših možnostih za delo in izobraževanju v državah emigracije[4], v višjih dohodkih, boljših socialnih pogojih in višjem življenjskem standardu – kar so tudi pričakovanja migrantov. Lovec in Svetličič omenjata porast ravni plač v državi emigracije in padec v državi imigracije[5] ter redistribucijo dohodkov in sklepata, da globalizacija krepi migracije in obratno (Lovec & Svetličič, 2011).

2.6 Vpliv globalizacije in zaposlovanja delovne sile iz tujine na konkurenčnost slovenskih podjetij

V zadnjih letih se na področju zaposlovanja v Sloveniji kaže problematika pomanjkanja ustreznih kadrov za zaposlitev. Iz tega sledi, da se zaradi teh razmer delodajalci vse pogosteje odločajo za iskanje delavcev na tujih delovnih trgih ali celo za prenos podjetja v tujino – tja, kjer imajo več možnosti, da zaposlijo ustrezno delovno silo, velikokrat tudi z nižjimi stroški.

[3] migrácija -e ž (á) 1. spreminjanje stalnega ali začasnega bivališča, zlasti iz gospodarskih vzrokov; selitev, preseljevanje (SSKJ, 2019)
[4] emigrácija -e ž (á) 1. izseljevanje v tujino, zlasti iz političnih vzrokov: emigracija je naraščala; razmere so silile ljudi k emigraciji / ekonomska emigracija (SSKJ, 2019)
[5] imigrácija -e ž (á) knjiž. priseljevanje: nekatere države omejujejo imigracijo / imigracija delavcev v industrijsko razvite države (SSKJ, 2019)

Slovenija relativno proaktivno dolgoročno načrtuje zagotavljanje ustrezne delovne sile tako iz EU kot tudi iz tretjih držav. Eden izmed bistvenih ukrepov so t. i. bilateralni sporazumi, ki omogočajo urejeno delovno socialno politiko in procese zaposlovanja tujcev (Strategija vlade RS na področju migracij, 2019).

Z urejenimi strategijami ekonomskih migracij se priseljevanje tujcev odraža tudi v rasti in konkurenčnosti slovenskega gospodarstva. V kolikor so strategije ustrezno razdelane, se krepijo tudi človeški viri. Z izobraževanjem in usposabljanjem se priseljenci z nižjo izobrazbo na slovenskem trgu dela toliko integrirajo, da lahko prehajajo tudi na zahtevnejša delovna mesta (Strategija ekonomskih migracij za obdopbje od 2010 do 2020, 2010).

V sodelovanju s podjetjem X sem pridobila direktne podatke o njihovi konkurenčnosti na trgu, v povezavi z zaposlovanjem tujcev. Gre za podjetje, ki se ukvarja z varilstvom, zato med kandidati za zaposlitev iščejo predvsem varilce in cevarje. Zaposleni tujci v podjetju imajo delovna dovoljenja za zaposlitev, ki si jih periodično podaljšujejo – nekateri že imajo stalna dovoljenja za prebivanje in delo. Bistven razlog za zaposlitev tujcev je njihov način dela in mentaliteta pri delu – tujci niso toliko odsotni zaradi bolniških staležev in dopustov, kar podjetju posledično povečuje produktivnost za manjši strošek. Podjetje X namreč skoraj ne potrebuje izplačevati nadomestil za boleznine do 30 dni oziroma jih, po izkušnjah sodeč, izplačuje bistveno manj, kakor kaže povprečje v Sloveniji. Pri plačah sicer ne delajo razlik in so zavezani k Zakonu o delovnih razmerjih ter Kolektivni pogodbi. Ker se je podjetje soočalo z velikim pomanjkanjem ustreznih kandidatov za razpisana delovna mesta, so se odločili delavce iskati v tujini. Pogosto se jim je zgodilo, da slovenski državljani kljub ustreznosti takšnega dela niso želeli opravljati ali pa so želeli nadpovprečno plačilo. Konkurenčno prednost tako vidijo v višji produktivnosti delavcev tujcev, ki so zadovoljni s svojim plačilom in načinom dela, saj delajo v panogi, za katero so se izobraževali. Podjetje konkurira tudi na tujih trgih, v Evropski uniji, saj so ustvarili zanesljivo delovno klimo, ki se kaže tudi v njihovem poslovanju s poslovnimi partnerji in v efektivno opravljenih projektih po EU.

3 RAZMERE NA TRGU DELA V SLOVENIJI

3.1 Pojem zaposlovanja in socialna politika

Slovenija je 1. maja 2004 postala polnopravna članica Evropske unije, kar za nacionalno zakonodajo pomeni, da mora biti prilagojena in zavezana k uresničevanju evropskih usmeritev, direktiv in uredb. Slovensko socialno politiko predpisuje tako zakonodaja na evropski ravni kot tudi nacionalna zakonodaja. Evropski Svet je tako že leta 1974 sprejel prvi bistven program socialnih ukrepov, s čimer so harmonizirali zdravstvene in varstvene pogoje pri delu. Sprejeli so več direktiv z minimalnimi zahtevami na omenjenem področju, med drugim tudi načelo enakega plačila za moške in ženske. S kasnejšim podpisom t. i. Amsterdamske pogodbe so sprejeli ustrezne ukrepe za boj proti splošni diskriminaciji (spol, starost, rasa, vera itd.). S to pogodbo je bilo na vrh ciljev EU dodano tudi spodbujanje visoke stopnje zaposlenosti, kar je v nadaljnje vodilo k razvoju Evropske strategije zaposlovanja. Leta 2005 so sprejeli tudi nov program socialne politike za obdobje 2006–2010 z namenom prilagoditve globalizaciji in s poudarkom na krepitvi socialnih razsežnosti evropskega povezovanja (Ješovnik, 2006).

Konec leta 2010 je Slovenija kot odgovor na takrat približujoče pomanjkanje delovne sile sprejela Strategijo ekonomskih migracij na nacionalni ravni za obdobje od 2010 do 2020, v katerem navaja ukrepe za izpeljavo zastavljenih ciljev na omenjenem področju. Zaradi prepoznavanja demografskih sprememb (npr. staranje prebivalstva) je bilo treba zmanjšati previsoko tveganje pri dolgoročni vzdržnosti javnih financ in upad gospodarske rasti. Omenjen dokument opredeljuje deset glavnih smernic in akcijski načrt, osredotoča pa se predvsem na državljane tretjih držav. V obdobju desetih let so s tem primarno želeli zagotoviti priseljevanje in s tem zmanjšati tveganja in neskladja na trgu dela ter povečati število delovno aktivnih prebivalcev. Eden izmed ciljev je bil tudi spodbuditev takšnega priseljevanja, ki bi še povečalo podjetniško aktivnost in vzpodbujalo rast gospodarstva ter posredno zmanjševanje bega možganov. V omenjeno strategijo spadajo naslednje smernice (Pravno-informacijski center, 2019):

- spodbujanje priseljevanja za namene zaposlitve in dela, zmanjševanje neskladij na trgu dela in krepitev človeških virov;
- promoviranje podjetništva priseljencev;
- priznavanje in vrednotenje v tujini pridobljenega izobraževanja, spretnosti in znanj;

- spodbujanje mobilnosti in priseljevanja raziskovalcev in študentov;
- zmanjševanje tveganja bega možganov;
- spodbujanje vračanja slovenskih izseljencev iz tujine in pridobivanja njihovih delovnih izkušenj;
- promocija Slovenije kot privlačnega dejavnika za ekonomske migracije;
- zagotavljanje pravic in integracija migrantov;
- izboljšanje učinkovitosti upravljanja ekonomskih migracij in
- izboljšanje integriranega sistema upravljanja.

Smernice so bile sprejete v letu 2010, v času spopadanja z gospodarsko krizo, vendar so jih pričeli pripravljati že v letu 2007, ker so takrat statistične analize pokazale bistven porast priseljevanja tujcev. ZRSZ in MDDSZ izpostavljata, da bi bilo treba na določenih področjih vključevanja na trg dela postopati še posebej aktivno. Med drugim v študiji integracije (Pravno-informacijski center, 2019) kot ukrepe predlagajo tudi dodatna usposabljanja na delovnih mestih, ocene usposobljenosti, jezikovne tečaje in povečanje računalniške pismenosti, boljše informiranje tujcev o trgu dela, podjetništvu ipd., spodbude za samozaposlovanje tujcev ter tudi spodbude za delodajalce k zaposlovanju tujcev.

Glede na to, da je od zadnje strategije migracijske politike preteklo že skoraj deset let, od zadnje Resolucije o migracijski politiki iz leta 2002 pa že skoraj dvajset, je bilo pričakovano, da bo Vlada sprejela novo strategijo. Julija 2019 so objavili strategijo za mandatno obdobje Vlade od 2018 do 2022. Strategijo sestavlja šest horizontalnih stebrov, povezanih s posameznimi vidiki migracij. Ti stebri so (Strategija Vlade RS na področju migracij, 2019):

- mednarodni vidik migracij,
- ekonomske migracije kot del zakonitih migracij,
- mednarodna zaščita,
- integracija,
- nezakonite migracije in vračanje,
- varnostna komponenta.

Strategija predvideva zagotovitev ciljev in omenjenih stebrov kot smernic, zato so posamezne ukrepe razdelili med različne institucije. S tem želijo zagotoviti medinstitucijsko sodelovanje in hitrejšo implementacijo navedenih ciljev. Končni cilji strategije pa so med drugimi tudi priseljevanje tuje delovne sile (soočamo se s pomanjkanjem ustreznih delavcev za določena delovna mesta ter z zmanjševanjem aktivnega prebivalstva), odkrivanje nezakonitega priseljevanja, hitra integracija priseljencev, ustrezna mednarodna zaščita priseljencev ter učinkovito izvajanje sporazumov med državami.

3.2 Globalni trendi in vzroki za zaposlovanje tujcev

Republika Slovenija kot taka je v začetku 90. let doživljala gospodarsko, politično in družbeno prestrukturiranje oziroma bistvene spremembe na omenjenih področjih, kar je bilo v koraku s časom globalizacije po svetu. Spremembe so bistveno vplivale tudi na trg delovne sile, kjer kljub večjemu številu brezposelnih ni bilo primerno usposobljenih delavcev. Pojavila se je t. i. strukturna nezaposlenost kot odgovor ekonomskega trga na razvoj določenih novih tehnologij, avtomatizacij procesov in prestrukturiranja gospodarstva. Delovna mesta so sicer bila razpoložljiva, vendar brezposelne osebe delovnim pogojem niso ustrezale. Takšni poklici so dandanes imenovani deficitarni poklici in so tudi razlog za zaposlovanje ustrezno kvalificiranih tujcev. Ko delodajalci za delovno mesto na slovenskem trgu brezposelnih oseb ne najdejo ustrezno kvalificirane osebe, se namreč pogosto odločijo za zaposlitev tujca iz EU, EGP in Švice ali iz tretjih držav – odvisno od samega delovnega mesta in trenutne zakonodaje zaposlovanja tujcev.

Dodaten razlog za zaposlovanje tujcev so tudi demografske spremembe (staranje prebivalstva, negativni naravni prirast in posledično manj delovno aktivnega prebivalstva). V kolikor država želi obdržati ugodno socialno in pokojninsko politiko, je treba primanjkljaj aktivnega delovnega prebivalstva zapolniti (Glazer, 2008). Ker tujce žene naprej želja po večjem zaslužku, boljših življenjskih pogojih in na splošno boljšem družbenem položaju, veljajo tudi za bolj prilagodljive. Tu velja izpostaviti predvsem tujce iz nekdanjih držav Jugoslavije, kjer so minimalne plače bistveno nižje kot v Sloveniji. Po podatkih SPIRIT (SPIRIT Slovenija, javna agencija, 2019) je v Bosni in Hercegovini v letu 2018 minimalna plača znašala 225,60 EUR bruto, v Srbiji pa 283 EUR, medtem ko je v Sloveniji v istem letu minimalna plača znašala 842,79 EUR bruto. Pri tolikšni razliki v plačilu za enaka ali podobna delovna mesta je smiselno pričakovati večjo prilagodljivost zaposlenih tujcev. Ta za delodajalce pomeni tudi to, da lahko situacijo zaposlenih tujcev izkoristijo z minimalnim plačilom, slabšimi delovnimi pogoji in tudi

s pogostejšim kršenjem delovno pravne zakonodaje, saj novo priseljeni delavci pogosto še ne poznajo zakonodaje države gostiteljice.

3.3 Postopek zaposlovanja tujcev iz tretjih držav (BiH)

3.3.1 Nacionalna zakonodaja na področju zaposlovanja tujcev

Z ZZSDT[6] se določajo pogoji za zaposlovanje, samozaposlovanje in delo tujcev in naloge RS za urejanje in zaščito domačega trga dela v skladu z mednarodnimi pogodbami, ki državo zavezujejo k izvajanju. Omenjen zakon je bil prvič sprejet v sredini leta 2015 in v uporabo prenešen s 1. septembrom 2015. V nacionalno zakonodajo je RS prenesla mnoge direktive EU. Opredelili so pravice do prostega dostopa na trg dela, predhodne kontrole trga dela, pogoje in pristojne inštitucije za izdajo soglasij za zaposlitev (in drugih), usposabljanje in izpopolnjevanje tujcev ter zaposlovanje tistih, ki imajo urejeno začasno ali stalno prebivanje po drugih pogojih (npr. na podlagi združevanja družine). S posebnimi določbami so zaposlovanje tujcev implementirali tudi v drugih zakonih, tj. Zakon o urejanju trga dela[7], Zakon o delovnih razmerjih[8], Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju[9] ter Zakon o tujcih[10]. V letu 2017 pa so z dopolnitvami dosegli močno povezavo med omenjenim zakonom ter Zakonom o čezmejnem izvajanju storitev[11].

ZČmIS tako določa pogoje, v skladu s katerimi pravne in fizične osebe, ki so registrirane za opravljanje dejavnosti in imajo sedež opravljanja teh dejavnosti v RS, začasno izvajajo storitve v drugi državi članici EU ter obratno. Razlog za sprejetje tega zakona je predvsem prenos direktive 2014/67/EU v nacionalno zakonodajo, ki pa jasno omejuje možnost zlorabe takšnih napotitev.

Delodajalci so namreč prepogosto zlorabljali napotitve v tujino kot službeno potovanje, kar jim je dala bistveno boljšo davčno obravnavo prehrane, prevoza in prenočišča, kljub temu da je bila vsebina »službene poti« dejansko opravljanje dela v tujini. S 1. januarjem 2018 je tako napotovanje postalo bistveno bolj kompleksno kot do tedaj. Za delo v tujini je tako treba

[6] Zakon o zaposlovanju, samozaposlovanju in delu tujcev (Uradni list RS, št. 1/18 – uradno prečiščeno besedilo in 31/18).
[7] Uradni list RS, št. 80/10, 40/12 – ZUJF, 21/13, 63/13, 100/13 in 32/14 – ZPDZC-1
[8] Uradni list RS, št. 21/13 in 78/13 – popr.
[9] Uradni list RS, št. 72/06 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUTPG, 91/07, 76/08, 62/10 – ZUPJS, 87/11, 40/12 – ZUJF, 21/13 – ZUTD-A, 91/13, 99/13 – ZUPJS-C, 99/13 – ZSVarPre-C, 111/13 – ZMEPIZ-1 in 95/14 – ZUJF-C
[10] Uradni list RS, št. 45/14 – uradno prečiščeno besedilo, 90/14 in 19/15
[11] Uradni list RS, št. 10/17

pridobiti potrdilo A1 na podlagi 12. člena Uredbe ES št. 883/2004 in ZČmIS, s čimer se v tujini dokazuje, da je zaposleni v Sloveniji prijavljen v zavarovanje in da ima plačane vse prispevke. S tem se na ravni EU praktično poenostavi preverba dela na črno v Sloveniji in tujini. Posebne določbe tega zakona določajo pogoje za pridobitev potrdila A1 za tujce. Tujec mora tako za vstop in prebivanje v RS predhodno pridobiti enotno dovoljenje zaradi čezmejnega opravljanja storitev, le-to pa se izda za čas trajanja pogodbe o zaposlitvi (v skladu z drugimi pogoji).

Zelo pomembno povezavo med omenjenimi zakoni pa predstavlja Zakon o tujcih[12], ki določa pogoje in načine vstope, zapustitve in bivanja tujcev v Republiki Sloveniji. S tem zakonom je Vlada sprejela gospodarske in socialne ukrepe migracijske politike. Vsako leto glede na stanje na trgu dela in na podlagi drugih dejavnikov določijo kvoto dovoljenj za prebivanje in delo v RS. V to kvoto se ne štejejo tista dovoljenja, ki so bila pridobljena zaradi združevanja družine, dovoljenja za začasno prebivanje in druga dovoljenja, navedena v 5. členu omenjenega zakona.

3.3.2 Postopek zaposlitve tujca

V letu 2017 je po podatkih PIC imelo veljavno dovoljenje za prebivanje kar 150.787 tujcev (kar je predstavljalo 7,3 % skupnega prebivalstva v Sloveniji), 91.632 tujcev je imelo dovoljenje za stalno prebivanje, 59.155 tujcev pa za začasno. Več kot 60 % veljavnih dovoljenj za prebivanje je stalnih, preostali so za začasno prebivanje iz različnih vzrokov: prebivanje in delo, združitev družine in v najmanjšem deležu tudi študij. Največ priseljencev iz tretjih držav je bilo med državljani Bosne in Hercegovine, Kosova, Srbije in Severne Makedonije. Pravno-informacijski center nevladnih organizacij v študiji vključevanja državljanov tretjih držav na trg dela v državah članicah EU za Slovenijo navaja tudi največ tujih delavcev s poklicno in srednjo strokovno izobrazbo, ki se zaposlujejo predvsem v gradbeništvu, montaži in gostinstvu. Visoko izobrazbo ima le okoli 10 % priseljenih tujcev (Pravno-informacijski center, 2019).

Leta 2013 se je začelo izvajanje sporazuma[13] med Slovenijo in BiH, ki se je spremenil in dopolnil s Sporazumom o spremembah in dopolnitvah Sporazuma (Pravilnik o postopku s tujcem, ki izrazi namen podati prošnjo za mednarodno zaščito v Republiki Sloveniji, ter postopku sprejema prošnje za mednarodno zaščito, 2017), le-ta pa se uporablja od začetka novembra 2017. V sporazumu so določeni pogoji in postopki zaposlovanja in pridobivanja dovoljenj, ki omogočajo zaposlitev delavcev iz BiH v Sloveniji. Delavec mora pridobiti

[12] Zakon o tujcih (Uradni list RS, št. 1/18 – uradno prečiščeno besedilo, 9/18 – popr. in 62/19 – odl. US

[13] Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o zaposlovanju državljanov BiH v Sloveniji (Sporazum) ter Protokol o izvajanju Sporazuma (Uradni list RS, 92/2012)

delovno dovoljenje in enotno dovoljenje za delo in prebivanje. Da se delavec sploh lahko zaposli pod pogoji Sporazuma, pa velja:

- potencialni delavci so prijavljeni kot brezposelni na ARZ-BiH (javna služba za zaposlovanje v BiH) in dosegajo najmanj 18 let,
- na trgu dela v Sloveniji v evidenci ni vpisanih kandidatov za razpisano delovno mesto,
- delodajalec izpolnjuje pogoje iz 17. člena Zakona o zaposlovanju, samozaposlovanju in delu tujcev (ZZSDT, Uradni list RS, 47/2015[14]) in
- poravnane davčne obveznosti.

Za pridobitev delovnega dovoljenja je eden od pogojev za njegovo izdajo tudi kontrola trga dela. Delodajalec z oddajo obrazca (PDM-KTD) na Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje in delo preveri, ali v evidenci brezposelnih oseb že obstaja oseba s kvalifikacijami za razpisano prosto delovno mesto. V kolikor takšna oseba obstaja, se postopek pridobivanja delovnega dovoljenja oziroma informativnega lista za zaposlitev tujca ustavi. Tujca ni mogoče zaposliti na slovenskem trgu dela, če v evidenci brezposelnih oseb že obstaja oseba s primernimi kvalifikacijami. Če ustreznih oseb ni, ZRSZ posreduje osnovne podatke o delodajalcu in prostem delovnem mestu Agenciji za delo in zaposlovanje BiH (ARZ-BiH), ti ponudijo ustrezne kandidate, delodajalec pa nato nadaljuje postopek zaposlitve tujca najkasneje v 30 dneh od prejetega potrdila s strani ZRSZ, tako da vloži prošnjo za pridobitev informativnega lista in enotnega dovoljenja za prebivanje in delo.

Kljub temu postopku obstajajo poklici, ki so tako zelo deficitarni, da preverjanje evidence brezposelnih oseb pred zaposlitvijo tujca ni potrebno (ne velja za BiH in Srbijo)[15]. Gre za poklice: varilec, voznik težkih tovornjakov in vlačilcev, orodjar, strugar, elektroinštalater, zidar, tesar, kuhar, elektromehanik, strokovnjak za prodajo izdelkov in storitev informacijsko-komunikacijske tehnologije, razvijalec in analitik programske opreme in aplikacij ter strokovnjak za podatkovne zbirke in računalniška omrežja. Za te poklice lahko delodajalec

[14] Uradni list RS, št. 47/2015, 10/2017 - ZČmIS, 59/2017, 31/2018 z Zakonom o dopolnitvi Zakona o zaposlovanju, samozaposlovanju in delu tujcev (ZZSDT-B), Uradni list RS, št. 31-1405/2018 z dne 4.5.2018

[15] Če delodajalec želi zaposliti delavca iz BiH ali Srbije mora vedno predložiti obrazec PDM-KTD. Razlog tiči v preverjanju pogojev za posredovanje delavcev po sporazumu med Bosno in Hercegovino in Slovenijo, ter med Srbijo in Slovenijo.

preskoči korak predlaganja obrazca PDM-KTD in takoj prične pridobivati ustrezna dovoljenja za delo tujca.

Z delavcem je treba skleniti ustrezno pogodbo za določen ali nedoločen čas v skladu z aktualnim Zakonom o delovnih razmerjih – 1. Pogodba o zaposlitvi z delavcem tujcem mora biti sklenjena za najmanj eno leto, drugače je nična (VDSS sklep Pdp 73/2016). Takšna pogodba je osnova za pridobivanje dovoljenja, ki se na vlogo delodajalca izda z veljavnostjo treh let. Delavec samodejno pridobi pravico do prostega dostopa do trga dela po 12 mesecih zaposlitve pri delodajalcu, ki je zanj to dovoljenje pridobival. Če delavec z delom preneha prej kot v 12 mesecih, se njegovo dovoljenje razveljavi, razen če ima možnost pridobiti denarno nadomestilo za brezposelnost (pogoj za to je trajanje zaposlitve najmanj 9 mesecev) oziroma razen, če je delodajalec delavcu vložil izredno odpoved, ta pa se je v roku 30 dni po odpovedi zaposlil drugje.

Na podlagi dovoljenja po Sporazumu (izdajatelj je ZRSZ, to dovoljenje pa je v prenesenem pomenu pravzaprav soglasje) delavec pridobi kartico Enotnega dovoljenja za prebivanje in delo (izdajatelj je upravna enota). To delavcu omogoča vstop v Republiko Slovenijo, začasno prebivanje in delo. Prvo enotno dovoljenje se izdaja za čas trajanja pogodbe oziroma največ za 12 mesecev. Po izteku se lahko podaljša za največ 2 leti, če je vloga za podaljšanje vložena 30 dni pred potekom prvotnega enotnega dovoljenja (Postopek za pridobitev enotnega dovoljenja, 2019).

4 ZNAČILNOSTI MIGRACIJ V SLOVENIJI

4.1 Pogoji za delo in življenje v Sloveniji

4.1.1 Delo v Sloveniji

Delovno-pravna zakonodaja v Sloveniji je določena predvsem z Zakonom o delovnih razmerjih, s kolektivnimi pogodbami in notranjimi akti delodajalcev. Vedno se za delavca upoštevajo tisti dejavniki, ki so zanj ugodnejši. Ob sklenitvi pogodbe je delodajalec zavezan delavca prijaviti v obvezno zdravstveno zavarovanje, PIZ in zavarovanje za primer brezposelnosti. Pogodba o zaposlitvi je lahko za skrajšan ali polni delovni čas za določen (največ dve leti) ali nedoločen čas. Polni delovni čas je 40 ur na teden oziroma 8 ur na dan. Delavcu v osemurnem delovniku pripada 30-minutni odmor. Zakonodaja zavezuje, da delavcu v enem tednu pripada najmanj 24 neprekinjenih prostih ur. Omejeno je tudi število nadur, in sicer 170 ur letno oziroma v izjemnih primerih s soglasjem delavca do 230 nadur letno, ki so seveda ustrezno izplačane. Zakonodaja omogoča tudi posebno varstvo nosečnic, starejših delavcev ter tistih delavcev, ki delajo na nevarnih delovnih mestih – tem skupinam delodajalci ne smejo odrediti nadur. Te skupine, vključno z delavci, ki imajo pravico do posebnih pogojev zaradi uveljavljanja pravic starševskega varstva, delavci po 18. letu starosti in invalidi, imajo posebne olajševalne pogoje.

Minimalna bruto plača je v Sloveniji v letu 2019 znašala 886,63 EUR bruto, kar znaša 667,00 EUR neto. Ta plača predstavlja osnovo, na katero se lahko prištevajo različni zakonski dodatki, ki plačo ustrezno zvišujejo. Prispevki za socialno varnost so za delavca odmerjeni v višini 22,10 % bruto plače, delodajalec pa plačuje dodatnih 16,1 % na delavčevo bruto plačo. Neto izplačilo zmanjšuje tudi dohodnina, ki jo delavec po poplačilu prispevkov plača državi, kar v njegovem imenu naredi delodajalec. Delavcu po zakonu pripadajo tudi povračila prehrane, povračila stroškov prevoza na delo in z dela ter morebitna povračila stroškov službene poti. Izplačilo plače je po zakonu najkasneje do 18. v mesecu za pretekli mesec. Delavcu v primeru prenehanja pogodbe o zaposlitvi ali redne odpovedi pogodbe s strani delodajalca zaradi nekrivdnih razlogov pripada tudi odpravnina.

Delavcu za polni delovni čas pripada najmanj 20 dni letnega dopusta, s tem pa pridobi tudi pravico do letnega regresa. V letu 2019 je država sprejela ugodnejše pogoje za obdavčitev regresa, saj so ukinili plačilo dohodnine (in prispevkov) do višine povprečne bruto plače v Sloveniji (nekaj več kot 1.700,00 EUR).

Slovenska zakonodaja trenutno predvideva upokojitev delavcev glede na starost, spol in pokojninsko dobo. Ženske se tako lahko upokojijo pri starosti 60 let s 40 leti dopolnjene pokojninske dobe ali pri 64 letih in 6 meseci z dopolnjenimi 20 leti pokojninske dobe, moški pa v starosti 65 let s 15 leti pokojninske dobe. Možna je tudi delna ali polna invalidska upokojitev zaradi zmanjšane delovne zmožnosti pred omenjenimi leti.

4.1.2 Življenje v Sloveniji

Življenjski stroški

V letu 2018 se je v državi zgodil splošen dvig ravni cen življenjskih stroškov za 1,4 %. Med največje stroške tako spadajo izdatki za bivalni prostor (stanovanje, hiša) zaradi najemnin, stroškov elektrike, vode, odvoza smeti. Sledijo stroški hrane in pijače, pa tudi stroški prevoza (goriva, vzdrževanje, cene javnih prevozov) in oblačila. Gledano na evropski ravni, je v Sloveniji najdražja hrana, zabavna elektronika in brezalkoholna pijača, med najcenejše dobrine pa spadata alkohol in tobak. Na primer: povprečna cena kapučina v glavnem mestu stane med 1,50 in 2,00 EUR, kino vstopnica od 5,50 EUR naprej, dnevna vozovnica za javni prevoz od 1,20 EUR, cena najema dvosobnega stanovanja v središču glavnega mesta pa 600–700 EUR. Cene najema so, na primer, po drugih slovenskih regijah tudi do 50 % cenejše (Living and working conditions, 2019).

Zdravstvo

Z obveznim zdravstvenim zavarovanjem, ki se ga plačuje pri plači, se krije del stroškov zdravstvene oskrbe v državnih zdravstvenih ustanovah in pri zasebnikih s koncesijo. Ker to zavarovanje vseeno ne krije vsega, je pri zavarovalnicah na voljo dopolnilno zdravstveno zavarovanje (mesečno nekaj več kot 30,00 EUR doplačila), ki nato krije razliko zdravstvene oskrbe v veliki večini primerov. Otroci imajo ves čas šolanja popolno kritje zdravstvene oskrbe že iz obveznega zdravstvenega zavarovanja (Living and working conditions, 2019).

Izobraževanje

V veliki večini gre pri izobraževalnih ustanovah za javno službo, kjer sodelujejo tudi zasebniki s koncesijo. Od 11. meseca starosti dalje lahko starši svojega otroka že vpišejo v vrtec. Obvezno je brezplačno osnovnošolsko izobraževanje, ki traja 9 let, in sicer od otrokovega 6. do 15. leta starosti. Tudi srednješolsko izobraževanje in terciarno (visokošolsko in univerzitetno izobraževanje) je brezplačno, vendar ni več obvezno. Za tiste z nižjimi dohodki je relativno

dobro poskrbljeno, saj je možno urediti subvencionirano bivanje za čas študija, nadomestilo prehrane (študentski boni) in druge ugodnosti, ki izhajajo iz statusa aktivnega izobraževanja vse do 26. leta (Living and working conditions, 2019).

4.2 Problematika delovnega trga v Sloveniji

Trg delovne sile v Sloveniji se je že pred vstopom v EU prilagajal evropskim razmeram in potrebam zaradi priprav na vstop, po tem pa je to prilagajanje postalo še hitrejše in kompleksnejše. Z vstopom v EU se je uveljavil prost pretok blaga in storitev in s tem tudi delovne sile. Mnogi državljani Slovenije so zamenjali državo prebivanja in dela z drugo evropsko državo, saj jim ekonomsko-politična ureditev EU to tudi dovoli. Pojavile so se čezmejne priložnosti za zaposlitev z višjim plačilom za opravljeno delo – primer zaposlovanja v Avstriji.

Menim, da na problematiko delovnega trga vpliva predvsem:

- trend staranja prebivalstva in posledičen izstop iz delovne aktivnosti,
- trend poznega vstopa mladih na trg dela,
- porast povpraševanja zaposlitev tistih z nižjo stopnjo izobrazbe in poklicno usmerjenostjo in
- rizične skupine z dolgotrajno brezposelnostjo.

V tabeli 6 so prikazani statistični podatki SURS v vezi z delovno aktivnimi prebivalci po skupinah poklicev za zadnja tri leta. Največji porast številčno dosegajo v skupini poklicev SKP-08 2. Strokovnjaki (16.487 zaposlenih več v letu 2018 kot v letu 2016) ter v skupini SKP-08 7. Poklici za neindustrijski način dela (14.041 zaposlenih več v letu 2018 kakor v letu 2016), od tega večinoma iz prvih dveh podskupin: gradbinci in kovinarji, strojni mehaniki ipd. Porast strokovnjakov lahko pripišemo k trendu izobraževanja med mladimi kot tudi temu, da je to dejansko najbolj obširno zastopana skupina poklicev po klasifikaciji SKP-08 (Statistični urad RS, 2019) s kar 1139 različnimi enotami poklicev (za lažjo predstavo: v to isto skupino spadajo tako administratorji, arheologi, ginekologi, odvetniki, tudi inženirji različnih smeri).

Tabela 6: Delovno aktivno prebivalstvo po skupinah poklicev (SKP-08) v Sloveniji 2016–2018

	2016	2017	2018
	SKUPAJ	SKUPAJ	SKUPAJ
1 ZAKONODAJALCI, VISOKI URADNIKI, MENEDŽERJI	47.404	48.513	49.736
2 STROKOVNJAKI	166.039	173.723	182.526
3 TEHNIKI IN DRUGI STROKOVNI SODELAVCI	130.884	132.302	132.404
4 URADNIKI	63.007	64.733	66.715
5 POKLICI ZA STORITVE, PRODAJALCI	113.927	116.751	118.687
6 KMETOVALCI, GOZDARJI, RIBIČI, LOVCI	20.709	23.135	25.615
7 POKLICI ZA NEINDUSTRIJSKI NAČIN DELA	116.016	121.425	130.057
71 Gradbinci ipd. (razen elektroinštalaterjev)	26.482	28.427	32.687
72 Kovinarji, strojni mehaniki ipd.	49.650	52.354	55.575
73 Poklici za rokodelskoobrtna in tiskarska dela	5.243	5.309	5.326
74 Monterji in serviserji električnih in elektronskih naprav ipd.	12.941	13.134	14.059
75 Predelovalci živil, obdelovalci lesa, oblačilni in drugi poklici za neindustrijski način dela	21.700	22.201	22.410
8 UPRAVLJAVCI STROJEV IN NAPRAV, INDUSTRIJSKI IZDELOVALCI IN SESTAVLJAVCI	78.493	83.681	87.695
9 POKLICI ZA PREPROSTA DELA	81.884	86.041	87.950
0 VOJAŠKI POKLICI	6.122	5.897	5.785

Vir: (ZRSZ)

Porast zaposlenih v poklicih za neindustrijski način dela lahko pripišemo dejanskemu zaposlovanju tujcev v deficitarnih poklicih. Poklici pod skupino 7 namreč v večini spadajo med deficitarne, kar pomeni, da je na slovenskem trgu dela primanjkljaj ustreznih kandidatov za opravljanje tovrstnega dela.

4.3 Sodelovanje z matičnimi državami

Slovenija se je hitro po osamosvojitvi pridružila tistim državam, ki se soočajo s pomanjkanjem delovne sile iz različnih demografskih razlogov. Kljub vmesni ekonomski krizi je bilo treba aktivno razmisliti o ustreznih mehanizmih varnega in zadostnega zaposlovanja. Glede na pomanjkanje delavcev v določenih panogah se primanjkljaj še vedno pokriva z delavci tretjih držav. Pobudo za sklenitev sporazuma med RS in BiH je slednja predlagala že v letu 2006, aktivno pa so k reševanju tega problema pristopili v letu 2008. S tem so se določila splošna

načela medsebojnih odnosov na področju zaposlovanja med državama. Sporazum je v veljavo vstopil s 1. marcem 2013 in določa tudi pogoje zaposlovanja državljanov BiH ter postopke za izdajo delovnih dovoljenj, ne pa tudi dovoljenja za prebivanje (to določata Zakon o tujcih in ZZSDT). Pred letom 2017 je veljalo, da morajo kandidati biti prijavljeni pri Agenciji za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine najmanj 30 dni pred zaposlitvijo v Sloveniji. S spremembo v Uradnem listu RS 29/2017 se je to obdobje ukinilo. Zaposlovanje po sporazumu je še vedno možno izključno v sodelovanju z ARZ-BiH (služba za zaposlovanje v BiH), saj mora delavec, ki se želi zaposliti v Sloveniji po sporazumu, biti predhodno prijavljen v evidenci brezposelnih oseb v BiH vsaj en dan. Omenjena služba namreč podatke o prostih ustreznih delavcih po tem, ko preveri njihove kvalifikacije in druge zahtevane pogoje, posreduje na ZRSZ. Bistveno vlogo pa ARZ-BiH odigra tudi pri podaljšanju dovoljenja na podlagi strokovne zaposlitve, saj mora slovenski zavod pred podaljšanjem obvezno pridobiti pisno soglasje ARZ-BiH, da takšno podaljšanje dovoljuje. Odločitve omenjene službe so v večini odvisne od stanja trga na delu v BiH (Postopek za pridobitev enotnega dovoljenja, 2019).

V letu 2019 se je za uresničevanje strategij migracijske politike RS sklenil tudi sporazum z Republiko Srbijo, in sicer z datumom uveljavitve od 1. septembra 2019. Postopek zaposlovanja je precej podoben, saj gre za usklajeno prakso na ravni EU. V tem primeru srbski Zavod za zaposlovanje objavlja prosta delovna mesta v Sloveniji, za katera v evidenci ZRSZ ni ustreznih kandidatov. Za ta delovna mesta lahko kandidirajo srbski državljani. V kolikor je kandidat izbran, lahko pogodbo podpiše direktno na razgovoru ali pa slovenski delodajalec pogodbo pošlje na srbski zavod za zaposlovanje. Nacionalna služba za zaposlovanje Republike Srbije sklenjeno pogodbo skupaj s potrebno dokumentacijo pošlje ZRSZ in delodajalcu, šele nato lahko delodajalec na podlagi ustreznih obrazcev prične s pridobivanjem dovoljenj (Zaposlovanje državljanov Srbije, 2019).

5 SKLEP

V diplomskem delu sem želela prikazati položaj zaposlenih tujcev, potrebe po zaposlovanju le-teh in dejanske razloge in vplive njihovega zaposlovanja. Navedeni podatki so v večini povzeti iz statističnih podatkov na podlagi različnih virov. Sprva navedene hipoteze so mi predstavljale oporne točke iskanja ustrezne literature, da lahko le-te potrdim ali ovržem.

Prva hipoteza je bila, da v Sloveniji primanjkuje kadra s poklicno izobrazbo in zato Slovenija zaposluje vse več tujcev s poklicno izobrazbo. To hipotezo lahko potrdim. Dejansko je zaposlovanje tujcev največje v sekundarnih dejavnostih, ki zahtevajo poklicno izobrazbo oziroma specifična znanja. Slovenija se sooča s strukturno nezaposlenostjo, kar pomeni, da so takšni poklici tudi označeno kot deficitarni poklici in za njih na slovenskem delovnem trgu brezposelnih oseb primanjkuje. Delo in delovni pogoji v teh sektorjih veljajo za težko in ne ravno odlično plačano. Delodajalci se v panogah gradbeništva, predelovalnih dejavnostih in prometa in skladiščenja soočajo s težavami pri iskanju ustrezno kvalificiranih delavcev, zato se vse pogosteje obračajo na tuje delovne trge.

V drugi hipotezi sem želela ugotoviti, ali drži, da globalizacijska dogajanja pozitivno vplivajo na ekonomske migracije v BiH ter da zaposlovanje delovne sile iz BiH prinaša ekonomske prednosti tako Sloveniji kot tudi BiH. Glede na raziskane segmente izbrane tematike lahko tudi to hipotezo potrdim. V povezavi z drugo pa lahko potrdim tudi tretjo hipotezo: zaposlovanje delovne sile iz tujine povečuje konkurenčnost podjetja X. Ker v Sloveniji ni ustreznih kadrov za iskana delovna mesta, bi lahko ta delovna mesta ostala neizkoriščena, mnoga podjetja v omenjenih panogah pa ne bi zmogla povečevati prihodkov. S tem, ko podjetja zaposlujejo tujce, se povečuje njihova konkurenčnost. Z več ustrezne delovne sile lahko projekte na slovenskem trgu in trgu EU izpeljejo hitreje in boljše kot podjetja iz drugih držav, ki nimajo tako dobro urejenih pogojev za zaposlovanje tujcev. Posledično se v Sloveniji povečuje tudi prihodek države, saj se tudi od plač tujcev v državni proračun stekajo obvezni prispevki in dajatve. V kolikor teh zaposlenih sploh ne bi bilo in bi delovna mesta ostajala nezapolnjena, teh prihodkov tudi v državni proračun ne bi bilo. Ekonomske koristi priseljencev se kažejo tudi v višjih dohodkih in boljših življenjskih pogojih. Res pa je, da se BiH sooča z velikim izseljevanjem državljanov v druge države, vendar predvsem zaradi nezaupanja v državo, nezaupanja v izobraževalni sistem, nezadovoljstva z delom in s plačilom. Iz BiH se tako izseljujejo brezposelne osebe, prijavljene na ARZ-BiH, zato se tudi odstotek brezposelnosti pri njih zmanjšuje.

Za področje vključevanja priseljencev tretjih držav na trg dela in predvsem njihovo integracijo v novo okolje Slovenija nima posebnih strategij, razen delno razdelano Strategijo ekonomskih migracij za obdobje od 2010 do 2020, ki pa vključuje precej ukrepov povzetih s strani EU. Delno urejeno je to področje tudi v X. poglavju Zakona o tujcih (ZTuj-2), ki govori direktno o vključevanju tujcev in opredeljuje odgovorne institucije, ne pa z zakonom predpisane ukrepe. Vključevanje tujih državljanov na slovenskem trgu dela je tako precej odvisno od delodajalcev in delavcev – država kvečjemu regulira pogoje za dostop do trga dela. Sklepam, da se bo v prihodnosti stopnja migracij le še povečevala, predvsem zaradi predvidenih demografskih sprememb, razlik v zaposlenosti in v dohodkih, razlik v socialni varnosti in v političnem razvoju različnih držav. Zaradi pričakovanih in napovedanih sprememb na omenjenih področjih, zato zmanjšanja migracijskih gibanj ni za pričakovati. Menim, da je sicer pomembno regulirati dostop do trga dela, da ne pride do presežka strukturno kvalificiranih delavcev, vendar bi bilo dobro, da Slovenija prične z večjo stopnjo integracije tujcev v slovensko okolje. Realni problem ne predstavljajo državljani bivših jugoslovanskih držav, saj sta nam njihov jezik in kultura vseeno dovolj poznana. Problem predstavljajo prihajajoči migrantski valovi zaradi politične krize na Bližnjem vzhodu, za kar rešitev predstavlja le boljše zastavljena in dejansko tudi izvajana strategija ekonomskih migracij.

6 BIBLIOGRAFIJA

Biography.com Editors. (2019). *Adam Smith Biography*. (A&E Television Networks) Pridobljeno 2019 iz The Biography.com: https://www.biography.com/scholar/adam-smith

Bras, K., & Rameša, M. (2019). *Strokovna izhodišča za leto 2019.* Pridobljeno iz Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje: https://www.ess.gov.si/_files/11834/Strokovna_izhodisca_2019.pdf

Eurostat. (15. 10. 2019). *Employment statistics: employment rate by sex, age and educational attainment level*. Pridobljeno november 2019 iz Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics#Employment_rates_by_sex.2C_age_and_educational_attainment_level

Glazer, J. (september 2008). Praktični izzivi pri zaposlovanju tujcev : skozi prizmo demografskih in zaposlitvenih sprememb. *HRM*, 42–48.

Institue for Youth Development KULT. (september 2017). Odlazak mladih iz BiH, Hrvatske, Srbije i Crne Gore u zemlje Evropske unije.

Ješovnik, A. (maj 2006). *Zaposlovanje in socialna politika v EU: primerjava med Slovenijo in Nemčijo.* Pridobljeno iz Knjižnica EPF UM: http://old.epf.uni-mb.si/ediplome/pdfs/jesovnik-anita.pdf

Kovač, B. (2003). Migracije - globalizacija - Evropska unija. *Globalizacija, migracijski tokovi in ekonomski razvoj na obrobju slovenskih migracijskih dilem*, str. 43–82.

Lesar, S. (1998). Kdo je "čefur"? *Kvalitativno raziskovanje v socialni pedagogiki*, 5–35.

Living and working conditions. (16. 11. 2019). Pridobljeno november 2019 iz The European Job Mobility Portal: https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=8716&acro=living&lang=en&parentId=7828&countryId=SI&living=

Lovec, M., & Svetličič, M. (2011). *Globalizacija, migracije in kriza.* Pridobljeno iz UL, Fakulteta za družbene vede: http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/TiP2011_J_Lovec-Svetlicic.pdf

Mesarič, I. (8. 11. 2019). *Septembrska izvoz in uvoz Slovenije v 2019 višja kot v 2018*. Pridobljeno november 2019 iz RS statistični urad: https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8488

Osnovne skupine prebivalstva po spolu, Slovenija, četrtletno. (30. 9. 2019). Pridobljeno iz pxweb.stat.si/: https://pxweb.stat.si/SiStatDb/pxweb/sl/10_Dem_soc/10_Dem_soc__05_prebivalstvo__05_osnovni_podatki_preb__05_05A10_prebivalstvo_cetrt/05A1002S.px/table/tableViewLayout2/

Parliamentary Assembly. (3. 10. 2007). *Realising both economic growth and social protection in Europe in an era of globalisation*. Pridobljeno 30. 9. 2019 iz Parliamentary Assembly: http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17580&lang=en

Peri, G. (maj 2014). *Do immigrant workers depress the wages of native.* Pridobljeno november 2019 iz IZA, World of Labor: https://wol.iza.org/uploads/articles/42/pdfs/do-immigrant-workers-depress-the-wages-of-native-workers.pdf

Postopek za pridobitev enotnega dovoljenja. (30. 9 2019). Pridobljeno iz Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje: https://www.ess.gov.si/delodajalci/zaposlovanje_in_delo_tujcev/postopek_enotno_dovoljenje

Pravilnik o postopku s tujcem, ki izrazi namen podati prošnjo za mednarodno zaščito v Republiki Sloveniji, ter postopku sprejema prošnje za mednarodno zaščito. (2017). *Uradni list RS, št. 29/17.* Pridobljeno november 2019 iz Pravno-informacijski sistem: http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV12662

Pravno-informacijski center. (1. 10. 2019). *USMERJENA ŠTUDIJA EMM 2018: Vključevanje državljanov tretjih držav na trg dela v državah članicah EU.* Pridobljeno iz Evropska migracijska mreža: http://emm.si/wp-content/uploads/SI-EMN-%C5%A1tudija-Integracija-SLO-Kon%C4%8Dna.pdf

Prebivalci glede na aktivnost, po spolu in kohezijskih regijah (v 1000), Slovenija, letno. (20. 10. 2019). Pridobljeno iz Statistični urad RS: https://pxweb.stat.si/SiStatDb/pxweb/sl/10_Dem_soc/10_Dem_soc__07_trg_dela__02_07008_akt_preb_po_anketi__02_07621_akt_preb_ADS_letno/0762101S.px/table/tableViewLayout2/

SPIRIT Slovenija, javna agencija. (2019). *SPIRIT Izvozno okno*. Pridobljeno iz izvoznookno.si: https://www.izvoznookno.si/drzave/

SSKJ. (16. 11. 2019). *Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*. Pridobljeno iz www.fran.si.

Statistični urad RS. (15. 9. 2019). *e-iskalnik SKP-08*. Pridobljeno november 2019 iz Statistični urad RS: https://www.stat.si/skp/Esearch.aspx

Strandell, H., & Wolf, P. (Ured.). (2017). *Globalisation patterns in EU trade and investment.* Pridobljeno 30. 9 2019 iz Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/8533590/KS-06-17-380-EN-N.pdf/8b3e000a-6d53-4089-aea3-4e33bdc0055c

Strategija ekonomskih migracij za obdopbje od 2010 do 2020. (november 2010). Pridobljeno 11. 11. 2019 iz Portal GOV.SI: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MNZ/SOJ/STR17072019.pdf

Strategija vlade RS na področju migracij. (17. 7. 2019). Pridobljeno 16. 11. 2019 iz Portal GOV.SI: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MNZ/SOJ/STR17072019.pdf

Strategija Vlade RS na področju migracij. (julij 2019). Pridobljeno iz Portal GOV.SI: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MNZ/SOJ/STR17072019.pdf

Strokovna izhodišča za leto 2018. (2019). Pridobljeno iz Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje: https://www.ess.gov.si/_files/10610/Strokovna%20izhodi%C5%A1%C4%8Da_2018.pdf

The OECD Policy Brief. (2007). Globalisation, Jobs and Wages. *The OECD Policy Brief*. Pridobljeno 1. 10 2019 iz OECD: https://www.oecd.org/els/emp/Globalisation-Jobs-and-Wages-2007.pdf

Trg dela v številkah: zaposlovanje tujcev. (2019). Pridobljeno 24. 11. 2019 iz Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje: https://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/zaposlovanje_tujcev

Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. (april 2019). *UMAR Poročilo o razvoju.* Pridobljeno 8. 11. 2019 iz UMAR:

http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/razvoj_slovenije/2019/Porocilo_o_razvoju_2019.pdf

Zaposlovanje državljanov Srbije. (18. 9. 2019). Pridobljeno 14. november 2019 iz Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje: https://www.ess.gov.si/tujci/delo_v_sloveniji/zaposlovanje-drzavljanov-srbije